

الله أكبر

دانشگاه یزد

دانشکده زبان و ادبیات

گروه زبان و ادبیات فارسی

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

زبان و ادبیات فارسی

بررسی تأثیر زبان قصه‌های عامیانه دوره قاجار بر نثر داستانی جمالزاده

استاد راهنما

دکتر یدالله جلالی پندری

استاد مشاور

دکتر مجید پویان

پژوهش و نگارش

راضیه رستمی

شهریور ۱۳۹۲

تقدیم بہ

برادر بزرگوارم

"محمد"

کہ مہربانی ہائش، فروغ زندگیست۔

پاس نامه

پاس بی کران خویش را تقدیم می دارم به استاد فرزانه، جناب آقای دکتریدانه جلالی پندری که در انجام این پژوهش، از

تختین گام تالیان راه، مرا از راهنمایی های ارزشمند خود بهره مند نموده اند.

و از جناب آقای دکتر محمد پویان که زحمت مشاوره این کار را بر عهده داشته اند، نهایت تشکر و سپاسگزاری را دارم.

همچنین از همه استادان بزرگوار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه یزد، آقایان دکتر سید محمود الهام بخش، دکتر مهدی

ملک ثابت، دکتر محمد رضا نجاریان، دکتر محمد حسین دهبقانی فیروز آبادی و دکتر محمد کاظم همدانی که در این مدت از محضراتشان

بهره برده ام، بسیار سپاسگزارم.

چکیده

محمدعلی نقیب‌الممالک شیرازی، نقال‌باشی دربار ناصرالدین شاه قاجار، به سبب دارا بودن استعداد و ذوقی لطیف، به همراه اطلاعاتی جدید دربارهٔ داستان که باید آن را دستاورد عواملی چند، از جمله آشنایی وی با ترجمهٔ داستانهای خارجی دانست، آثاری زیبا و مردم‌پسند را خلق کرد.

زبان قصه‌های عامیانهٔ دورهٔ قاجار، زبان گفتاری مردم کوچه و بازار آن عصر است؛ زبانی ساده، بی‌تکلف و قابل فهم که قصه‌گو سعی می‌کند، مطلب خود را به ساده‌ترین شکل ممکن بیان کند و برای جذاب و گیراتر نمودن این قصه‌ها، در لابه‌لای آنها از لغات، ترکیبات، کنایات، اشعار و ضرب‌المثل‌های عامیانهٔ رایج در میان مردم عامه استفاده کند.

قصه‌های عامیانهٔ دورهٔ قاجار را باید سرچشمهٔ اصلی تحول زبان داستانهای امروزی دانست؛ زیرا نویسندگان داستان‌های نوین فارسی در دوره‌های بعد، زبان این قصه‌ها را سرمشقی خوب برای همسان‌سازی زبان داستانهای خود، با زبان گفتگوی مردم قرار داده‌اند.

جمالزاده نخستین نویسنده‌ای است که علی‌رغم کاربرد تکنیک داستانهای اروپایی، به واسطهٔ برخورداری وافر از فرهنگ و ادب فارسی، توانسته است با استفاده از زبان قصه‌های عامیانهٔ دورهٔ قاجار در داستانهای خود و نیز ترکیب ماهرانهٔ آن با زبان ادبی، روشی نوین و برجسته را در نثر بیافریند.

در واقع وی نیز همچون نقیب‌الممالک، از کلمات و اصطلاحات عامیانه به تناسب هدفش، از کلمات عربی به علت مطالعهٔ زیاد کتابهای مالامال از لغات و اصطلاحات عربی و از واژگان ترکی به سبب رواجش در بین گفتگوهای روزمرهٔ مردم عامه، بسیار استفاده کرده است؛ همچنین به انگیزهٔ ایجاد حال و هوای ایرانی در داستانهای خود، متأثر از این قصه‌ها به باستان‌گرایی توجهی خاص نشان داده است.

ویژگی‌های نحوی‌ای شامل: بلندی جمله‌ها در روایت کردن داستانها، کوتاه بودن جملات برای گفتگوی شخصیتها، حذف و عدم حذف رای مفعولی، ترکیبات وصفی و اضافی، افعال مرکب و پیشوندی که خود از مصادیق کهن‌گرایی و برجسته‌سازی متن به‌شمار می‌آید، سود جسته است

داستانهای وی سرشار از تکیه کلامهایی است که در بین مردم کوچه و بازار رایج بوده است. از گونه ادبی ضربالمثل بسیار بهره گرفته و برای آراستن نثر خود اشعار عامیانه و رسمی را به کار برده است؛ نیز در آثار جمالزاده، کنایه به علت استفاده زیاد مردم عامه از بسامد بالایی برخوردار است و از لحن‌های طنزآمیز، حماسی، تراژیک و خشم‌آلود در قسمتهای روایت داستانهایش استفاده کرده است و لحن گفتگویی شخصیت‌های داستانهای وی معرف طبقه اجتماعی و خاستگاه فکری آنهاست.

کلمات کلیدی (فارسی و انگلیسی):

قصه‌های عامیانه، نقیب الممالک، امیرارسلان، ملک جمشید، ادبیات معاصر، جمالزاده

Folklore, Naghib-Al-Mamalek , Amir Arsalan, Malek Jamshid,

Contemporary literature, Jamal Zadeh

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول : مبادی تحقیق	۱
۱-۱ تعریف موضوع(تعریف مسأله، هدف از اجرا و کاربرد نتایج تحقیق).....	۲
۲-۱ سابقه تحقیق.....	۳
۳-۱ سؤالات پژوهشی.....	۴
۴-۱ روش تحقیق.....	۴
فصل دوم : قصه‌های عامیانه	۵
۱-۲ مهمترین قصه‌های عامیانه تا عصر قاجار.....	۶
۱-۱-۲ سمک‌عیار.....	۶
۲-۱-۲ ابومسلم‌نامه.....	۷
۳-۱-۲ داراب‌نامه.....	۸
۴-۱-۲ اسکندرنامه.....	۹
۵-۱-۲ رموز حمزه.....	۱۰
۶-۱-۲ حسین کرد شبستری.....	۱۰
۲-۲ قصه‌های عامیانه در عصر قاجار.....	۱۲
۱-۲-۲ امیرارسلان رومی.....	۱۲
۱-۱-۲-۲ خلاصه قصه امیرارسلان.....	۱۵
۲-۱-۲-۲ زبان قصه امیرارسلان.....	۱۶
۲-۲-۲ ملک‌جمشید.....	۱۷
۱-۲-۲-۲ خلاصه قصه ملک‌جمشید.....	۱۷
۲-۲-۲-۲ زبان قصه ملک‌جمشید.....	۱۸
۳-۲-۲ رموز حمزه.....	۱۸
۱-۳-۲-۲ زبان رموز حمزه.....	۱۹
نتیجه فصل.....	۲۰

۲۱	فصل سوم: زبان در قصه‌های عامیانه دوره قاجار .....
۲۲	۱-۳ زبان عامیانه در دوره قاجار .....
۲۳	مسالك المحسنين .....
۲۴	سياحتنامه ابراهیم‌بیگ .....
۲۶	سرگذشت حاجی بابای اصفهانی .....
۲۸	چرند و پرند .....
۲۹	۱-۱-۳ واژه‌های عامیانه .....
۳۱	۲-۱-۳ ترکیب‌های عامیانه .....
۳۱	۳-۱-۳ افعال عامیانه .....
۳۲	۴-۱-۳ واژه‌های عربی .....
۳۴	۵-۱-۳ ترکیب‌های عربی .....
۳۵	۶-۱-۳ واژه‌های ترکی .....
۳۶	۷-۱-۳ مترادفها .....
۳۶	۱-۷-۱-۳ مترادف عربی-فارسی .....
۳۷	۲-۷-۱-۳ مترادف فارسی-فارسی .....
۳۷	۳-۷-۱-۳ مترادف فارسی-عربی .....
۳۷	۴-۷-۱-۳ مترادف عربی-عربی .....
۳۷	۸-۱-۳ باستان‌گرایی .....
۳۹	۹-۱-۳ جمله‌های بلند .....
۴۱	۱۰-۱-۳ جمله‌های کوتاه .....
۴۲	۱۱-۱-۳ افعال مرکب .....
۴۳	۱۲-۱-۳ افعال پیشوندی .....
۴۴	۱۳-۱-۳ حذف رای مفعولی .....
۴۵	۱۴-۱-۳ ترکیب‌های وصفی .....

- ۴۶ ..... ۱۵-۱-۳ ترکیبهای اضافی
- ۴۷ ..... ۱۶-۱-۳ جمله‌های مختوم به فعل وصفی
- ۴۸ ..... ۱۷-۱-۳ ضرب المثل
- ۵۱ ..... ۱۸-۱-۳ اشعار رسمی
- ۵۲ ..... ۱۹-۱-۳ اشعار عامیانه
- ۵۳ ..... ۲۰-۱-۳ کنایه
- ۵۵ ..... ۲۱-۱-۳ تکیه کلام
- ۵۵ ..... ۲۲-۱-۳ لحن
- ۵۶ ..... ۱-۲۲-۱-۳ لحن در روایت
- ۵۹ ..... ۲-۲۲-۱-۳ لحن در گفتگو
- ۶۳ ..... ۲-۳ زبان در قصه‌های عامیانه دوره قاجار
- ۶۴ ..... ۱-۲-۳ واژه‌های عامیانه
- ۶۶ ..... ۲-۲-۳ افعال عامیانه
- ۶۶ ..... ۳-۲-۳ ترکیبهای عامیانه
- ۶۷ ..... ۴-۲-۳ واژه‌های ادیبانه
- ۶۷ ..... ۵-۲-۳ واژه‌های عربی
- ۶۸ ..... ۶-۲-۳ ترکیبهای عربی
- ۶۹ ..... ۷-۲-۳ واژگان ترکی
- ۷۰ ..... ۸-۲-۳ مترادفها
- ۷۰ ..... ۱-۸-۲-۳ مترادف عربی - فارسی
- ۷۰ ..... ۲-۸-۲-۳ مترادف فارسی - فارسی
- ۷۱ ..... ۳-۸-۲-۳ مترادف فارسی - عربی
- ۷۱ ..... ۴-۸-۲-۳ مترادف عربی - عربی
- ۷۱ ..... ۹-۲-۳ باستانگرایی

- ۷۲ ..... ۱۰-۲-۳ بلندی جملات
- ۷۳ ..... ۱۱-۲-۳ کوتاهی جملات
- ۷۶ ..... ۱۲-۲-۳ افعال مرکب
- ۷۷ ..... ۱۳-۲-۳ افعال پیشوندی
- ۷۸ ..... ۱۴-۲-۳ حذف رای مفعولی
- ۷۹ ..... ۱۵-۲-۳ ترکیب وصفی
- ۸۰ ..... ۱۶-۲-۳ ترکیب اضافی
- ۸۲ ..... ۱۷-۲-۳ جمله‌های مختوم به فعل وصفی
- ۸۴ ..... ۱۸-۲-۳ ضرب‌المثل
- ۸۵ ..... ۱۹-۲-۳ اشعار
- ۸۶ ..... ۱-۱۹-۲-۳ اشعار رسمی
- ۸۷ ..... ۲-۱۹-۲-۳ اشعار عامیانه
- ۸۷ ..... ۲۰-۲-۳ کنایه
- ۸۹ ..... ۲۱-۲-۳ تکیه کلام
- ۹۱ ..... ۲۲-۲-۳ لحن در روایت
- ۹۲ ..... ۲۳-۲-۳ لحن در گفتگو
- ۹۶ ..... ۳-۳ استمرار زبان دوره قاجار در دوره پهلوی
- ۹۶ ..... محمدعلی جمالزاده
- ۹۷ ..... صادق هدایت
- ۹۹ ..... بزرگ علوی
- ۱۰۰ ..... ۱-۳-۳ واژه‌های عامیانه
- ۱۰۳ ..... ۲-۳-۳ افعال عامیانه
- ۱۰۴ ..... ۳-۳-۳ ترکیب‌های عامیانه
- ۱۰۴ ..... ۴-۳-۳ واژه‌های ادیبانه

- ۱۰۵ ..... ۵-۳-۳ واژه‌های عربی
- ۱۰۶ ..... ۶-۳-۳ ترکیب‌های عربی
- ۱۰۶ ..... ۷-۳-۳ واژگان ترکی
- ۱۰۷ ..... ۸-۳-۳ مترادف
- ۱۰۷ ..... ۱-۸-۳-۳ مترادف فارسی - عربی
- ۱۰۷ ..... ۲-۸-۳-۳ مترادف فارسی - فارسی
- ۱۰۸ ..... ۹-۳-۳ باستانگرایی
- ۱۰۸ ..... ۱۰-۴-۳ جملات بلند
- ۱۰۹ ..... ۱۱-۳-۳ جملات کوتاه
- ۱۱۰ ..... ۱۲-۳-۳ افعال مرکب
- ۱۱۱ ..... ۱۳-۳-۳ افعال پیشوندی
- ۱۱۱ ..... ۱۴-۳-۳ حذف رای مفعولی
- ۱۱۲ ..... ۱۵-۳-۳ ترکیب‌های وصفی
- ۱۱۴ ..... ۱۶-۳-۳ ترکیب‌های اضافی
- ۱۱۴ ..... ۱۷-۳-۳ جمله‌های مختوم به فعل وصفی
- ۱۱۵ ..... ۱۸-۳-۳ ضرب‌المثلها
- ۱۱۶ ..... ۱۹-۳-۳ اشعار
- ۱۱۷ ..... ۱-۱۹-۳-۳ اشعار رسمی
- ۱۱۷ ..... ۲-۱۹-۳-۳ اشعار عامیانه
- ۱۱۹ ..... ۲۰-۳-۳ کنایه
- ۱۲۰ ..... ۲۱-۳-۳ تکیه کلام
- ۱۲۱ ..... ۲۲-۳-۳ لحن در روایت
- ۱۲۲ ..... ۲۳-۳-۳ لحن در گفتگو
- ۱۲۸ ..... ۴-۳ ترجمهٔ رمانها

۱۲۹	.....محمدطاهر میرزا
۱۳۰	.....۱-۴-۳ واژه‌های عامیانه
۱۳۱	.....۲-۴-۳ افعال عامیانه
۱۳۲	.....۳-۴-۳ واژگان ادیبانه
۱۳۲	.....۴-۴-۳ واژه‌های عربی
۱۳۳	.....۵-۴-۳ ترکیبهای عربی
۱۳۳	.....۶-۴-۳ واژگان ترکی
۱۳۴	.....۷-۴-۳ مترادف
۱۳۴	.....۱-۷-۴-۳ مترادف عربی-فارسی
۱۳۵	.....۲-۷-۴-۳ مترادف فارسی-فارسی
۱۳۵	.....۳-۷-۴-۳ مترادف فارسی-عربی
۱۳۵	.....۴-۷-۴-۳ مترادف عربی-عربی
۱۳۶	.....۸-۴-۳ جملات بلند
۱۳۷	.....۹-۴-۳ جملات کوتاه
۱۳۸	.....۱۰-۴-۳ افعال مرکب
۱۳۹	.....۱۱-۴-۳ افعال پیشوندی
۱۳۹	.....۱۲-۴-۳ ترکیبهای وصفی
۱۴۰	.....۱۳-۴-۳ ترکیبهای اضافی
۱۴۰	.....۱۴-۴-۳ جمله‌های مختوم به فعل وصفی
۱۴۱	.....۱۵-۴-۳ ضرب‌المثلها
۱۴۲	.....۱۶-۴-۳ اشعار
۱۴۲	.....۱۷-۴-۳ کنایه
۱۴۳	.....۱۸-۴-۳ تکیه کلام
۱۴۴	.....۱۹-۴-۳ لحن در روایت

۱۴۵	..... ۲۰-۴-۳ لحن در گفتگو
۱۴۷	..... نتیجه فصل
۱۴۸	..... فصل چهارم: جمالزاده و زبان داستان
۱۴۹	..... ۱-۴ سرآغاز داستان نویسی معاصر
۱۵۱	..... ۲-۴ جمالزاده و آثار وی
۱۵۸	..... ۳-۴ زبان داستانهای جمالزاده
۱۶۴	..... نتیجه فصل
۱۶۷	..... فصل پنجم: تأثیرات واژگانی و نحوی
۱۶۸	..... ۱-۵ تأثیرات واژگانی
۱۶۸	..... ۱-۱-۵ واژگان عامیانه
۱۶۹	..... ۲-۱-۵ افعال عامیانه
۱۷۰	..... ۳-۱-۵ ترکیبهای زبان عامیانه
۱۷۱	..... ۴-۱-۵ واژگان ادیبانه
۱۷۲	..... ۵-۱-۵ واژه‌های عربی
۱۷۳	..... ۶-۱-۵ ترکیبهای عربی
۱۷۴	..... ۷-۱-۵ واژگان ترکی
۱۷۵	..... ۸-۱-۵ مترادف
۱۷۵	..... ۱-۸-۱-۵ مترادف عربی-فارسی
۱۷۶	..... ۲-۸-۱-۵ مترادف فارسی-فارسی
۱۷۶	..... ۳-۸-۱-۵ مترادف عربی-عربی
۱۷۶	..... ۹-۱-۵ باستانگرایی
۱۷۸	..... ۲-۵ تأثیرات نحوی
۱۷۸	..... ۱-۲-۵ جملات بلند
۱۷۹	..... ۲-۲-۵ جملات کوتاه
۱۸۱	..... ۳-۲-۵ افعال مرکب

۱۸۲	.....	۴-۲-۵	فعل پیشوندی
۱۸۳	.....	۵-۲-۵	حذف رای مفعولی
۱۸۳	.....	۶-۲-۵	ترکیبهای وصفی
۱۸۵	.....	۷-۲-۵	ترکیبهای اضافی
۱۸۶	.....	۸-۲-۵	جمله‌های مختوم به فعل وصفی
۱۸۸	.....		نتیجه فصل
۱۹۰	.....		فصل ششم: تأثیرات عناصر ادبی
۱۹۰	.....	۱-۶	ضرب‌المثلها
۱۹۳	.....	۱-۱-۶	تناسب ضرب‌المثل با شخصیت
۱۹۴	.....	۲-۶	اشعار
۱۹۵	.....	۱-۲-۶	اشعار رسمی
۱۹۶	.....	۲-۲-۶	اشعار عامیانه
۱۹۶	.....	۳-۶	کنایه‌ها
۱۹۸	.....	۴-۶	تکیه کلام
۱۹۹	.....	۵-۶	لحن در روایت
۲۰۲	.....	۶-۶	لحن در گفتگو
۲۰۷	.....		نتیجه فصل
۲۰۸	.....		نتیجه‌گیری
۲۱۶	.....		منابع
۲۱۶	.....		کتابها
۲۲۲	.....		مقالات
۲۲۵	.....		پایان نامه‌ها
۲۲۶	.....		نسخه‌های خطی